

Setkání s gnómem

URSULA BURKHARDOVÁ

Následující řádky pocházejí z knihy KARLIK, ANEB SETKÁNÍ S GNÓMEM, která v češtině zatím nevyšla. Její autorka je od narození slepá a právě tento handicap ji učinil vnímavější pro neviditelnou dimenzi přírody, pro svět, který nelze postřehnout zevními smysly - svět elementárních bytostí. Vypracovala si metodu, jak skryté bytosti přírody nejen vnímal, ale jak s nimi také komunikovat. Počátek léta - svatojánská doba - je obdobím, kdy se elementární bytosti během roku nejvíce přibližují možnostem lidského vnímání v imagaci, inspiraci a intuici. Proto zařazujeme do svatojánského čísla úryvek ze zmíněné knihy, kterou přeložil Radomil Hradil.

Redakce

V dopise Římanům píše apoštol Pavel: „Celé tvorstvo toužebně vyhlíží a čeká, kdy se zjeví sláva Božích synů.“ Toužebně vyhlížet a čekat může jen bytostná část přírody. Jsou tím snad míněny též bytosti jako gnómové, undiny, sylfové a salamandři? Patří i ony k tomuto čekajícímu tvorstvu?

PŘEDSTAVA A PODSTATA

Na dosah ruky zde přede mnou na stole stojí malá postava z vosku. Kdo jí spatří, říká: „To je přece gnóm.“

Měla bych mít vlastně radost, vždyť poznali, čemu jsem se, inspirována vlastním setkáním s jedním opravdovým gnómem, pokusila dát podobu. Je zde však ještě něco, co mne znepokojuje, něco, co se dá jen těžko vyjádřit slovy. Konstatování: „To je přece gnóm“ dává této elementární bytosti pevné obrysy a činí z mé voskové figurky něco definitivně platného. Proto se také hned každý zeptá: „Je ve skutečnosti velký nebo malý? Prožíváte to setkání s ním jako lehounké zalechtání, jako zašimrání mouchy?“

Ve skutečnosti není velký ani malý, nedá se totiž vůbec změřit. Nelze jej očima spatřit ani rukama uchopit. Proto mne také nemůže zlehka zašimrat jako nějaká moucha, ačkoli lidi rád škádlívá. Moje pokožka nemůže ucítit něco, nemůže být pošimrána něčím, co vlastně jako pevná hmota vůbec neexistuje. Ve skutečnosti nezůstane žádný gnóm nikdy tak nepohnutě stát na stole, takový gnóm nezaujímá vůbec žádný prostor, není poután na žádné místo. Nikdy se mi také nepodaří znázornit jej takového jaký ve skutečnosti je.

A přesto jsem se o to pokusila. Proč tedy? Tuto otázku mi kladou mí návštěvníci pozorující voskovou figurku, často se tak ale ptávám i sama sebe.

Jako obraz, jako náznak vypovídá postava přede mnou na stole o povaze bytosti, které říkáme gnóm. Je výrazem mého zážitku, mého setkání s ním. Nemůže však jiným lidem nahradit jejich vlastní vjem, vlastní prožitek. Kdo se však pokusí o vyobrazení elementárních bytostí, představuje si jejich svět často zkresleně, jako svět tvořený jemnými látkami, ne nepodobnými těm, které tvoří svět vnímaný našimi vnějšími smysly. Svět takovýchto představ však není svět duchovní, je to svět duchů a strašidel.

Figurka, vypovídající obrazně o gnómově bytosti a vyjadřující tak můj vlastní zážitek ze setkání s ním, zprostředkovává nepředpojatému pozorovateli určitou náladu, nový, dosud nepoznaný pocit. Mohla bych o gnómovi vyprávět, namísto abych jej modelovala, avšak ani tehdy bych jej nemohla naturalisticky popsat; musela bych hovořit v podobenstvích. Naše řeč se víc hodí k popisu vnějšího, smyslům patrného světa. Avšak co prožíváme ve své vlastní duši, v našem vnitřním, neviditelném světě, to lze často popsat jen pomocí obrazů.

Kolikrát jsme si již na používání obrazných vyjádření ve vlastní mluvě natolik zvykli, že je jako takové už ani nevnímáme. Je-li někomu těžko, řekne si, že mu leží na srdci kámen. Tíha, jež ho tiskne, se nedá zvažít, stejně jako ulehčení, když deprese pomine. Co nelze vyslovit ani díky obrazným vyjádřením a podobenstvím, sdělují nám pohledy a gesta, někdy i tón hlasu, zájímání v řeči, delší mezera v proudu slov nebo také významné odmlčení. A tak se může stát, že naslouchající uchopí ruku mlčícího člověka, když porozuměl všem vjemům a náznakům, které dohromady vytvořily v jeho nitru celistvou představu, porozuměl tomu, co nebylo vysloveno a co mnohdy ani vyslovit nelze. Není to pochopení intelektem, jde o vcítění se do nálady, do vnitřního rozpoložení druhého člověka.

Podobně si můžeme představit setkání s elementární bytostí: vcítění se do tajuplného dění v přírodě, jeho spoluprožití. Vcítění může být tak silné, tak intenzivní, že se koncentruje až do obrazné představy, která nám naznačí podstatu vnímaného. Kdo zas a znovu hledá prožitek těchto prchavých pocitů a dospívá tak k hlubšímu setkávání se s přírodou, postoupí posléze od představ a obrazu až k samotné podstatě, k tomu, co je pro vnímané bytostným. Jen veliká láska a obětavost mohou vést k tomuto cíli.

To, co se zde pokouším vysvětlit, tušil jeden sedmiletý chlapec, kterému jsem darovala figurku z vosku představující divého močálového mužička. Chlapec si pak často s gnómem povídal a jednou řekl své mamince na vysvětlenou: „Víš, to je jenom figurka. Ten skutečný skřítek je vevnitř, toho my nevidíme.“ Nechal se touto voskovou postavičkou, tímto zobrazením dovést až k tomu, co v ní žije.

Pro dospělé je mnohdy těžké, aby s takovou samozřejmostí rozlišovali mezi představou a podstatou. Nedovedou se vcítit. Chtějí se raději rychle informovat a povrchně získanou informaci začlenit do své již vytvořené představy o světě. o svou schopnost vnímaného vcítění se bychom měli denně pečovat. Stane se v nás silou, jež jako by žila a rostla, příbuzna neviditelným silám vládnoucím přírodou, a může nás proto dovést k setkání se skrytou podstatou.

MOŽNOSTI SETKÁNÍ

Je vícero možností jak se setkat s elementárními bytostmi. Rozdělila bych je do tří stupňů, jak o nich hovoří Rudolf Steiner, když se zmiňuje o duchovním výcviku. Přitom bych je však vylíčila tak, jak jsem je až dosud sama měla možnost prožít. Kdo stojí jako já teprve na počátku cesty, může vyprávět jen o prvních krocích a dodat tak jiným dostatek odvahy k získávání vlastních zkušeností.

Imaginace

Když se v mém nitru vytváří představa nějaké bytosti, je to duševní prožitek, na němž se já sama ve velké míře podílím. Čím více se učím vcítit se do oné bytosti a

zapomenout přitom na sebe sama, tím více, ztrácí obraz svůj subjektivní charakter. Stále jasněji se v mé duši zrcadlí pravá podoba bytosti, počáteční lidské rysy mé představy mizí. Musím se učit zapomenout na svá osobní přání a představy, aby se ve mně mohla bytost ukázat taková jaká je. Velmi snadno se do vlastního prožitku vmísí vzpomínky na dětské knížky nebo postavy z mýtů a bájí. Pro tvarování těchto bytostí je důležitější práce na sobě samém, tedy čištění zrcadla, než prosté zdokonalování techniky modelování z vosku.

Obrazné prožívání elementárních bytostí je jako sen, jenž ve mně ožívá k novému vědomí, sen, který se ve mně neodehrává jako sen obvyklý, neboť se jej učím ovládat a kontrolovat jako ovládám a kontroluji vlastní smysly.

Inspirace

Jednou z možností setkání s elementárními bytostmi je také vzájemná rozmluva. Když promlouvají, neslyším je přímo, neboť nemají hlas jako lidé a zvířata. Spíš jako by byl právě někdo něco řekl a pak se odmlčel. To, co jsem zaslechla, ve mně ještě doznívá, je na cestě stát se mou vlastní myšlenkou, takže to pak mohu přetlumočit do lidských slov. Snad je tomu tak proto, že tyto bytosti nehovoří lidskou řečí a nejsou ohraničeny ani prostorem ani časem. My lidé promlouváme do prostoru k jiným lidem, a při vyslovení jedné věty uplyne nějaký čas. Gnómové hovoří ve mně, předávají své myšlenky a pocity, aniž by k tomu potřebovali věty. Nepromlouvají ke mně jako můj protějšek, nýbrž zprostředkovávají mi svá sdělení, jako by to byly mé myšlenky, které jsem však nevymyslela sama, nýbrž které mi byly darovány. V naší řeči nazýváme takovéto myšlenky „nápady“, něco nám „bleskne hlavou“. Něco podobného prožívali zřejmě i vypravěči pohádek a bájí, kteří ve svém vypravování sdělovali moudré rady gnómů.

Že se nám lidem zdá, jako by řeč elementárních bytostí sestávala ze slov a vět, je příbuzné obraznému prožívání jež nás podnítl k plastickému zobrazení těchto bytostí.

Intuice

Prosty všech vzpomínek na slovo a obraz jsou oblažující prožitky, které jsem již také poznala. Jsou však zřídka a jsou pro mne velkým darem.

Stává se mi, že se prožívám v nitru jiné bytosti, a tato bytost je současně v nitru mém, pronikáme se navzájem. Jsme dvě bytosti a přece jako bychom v tomto okamžiku byly bytostí jedinou. To ze mne, co není hmotné, spojuje se s bytostí, která vůbec nemůže být vnějšími smysly vnímána. A já ji díky tomuto splynutí mohu poznat takovou, jaká skutečně je.

Takovéto zkušenosti se sotva dají srovnat s našimi obvyklými zážitky. K hudbě bych to však snad připodobnit mohla. V orchestru splývají tóny různých nástrojů v jediném souznění. Neslyšíme je odděleně, vnímáme je vzájemně se pronikající. Souznění spolu a přesto zůstávají jednotlivými tóny. Po odeznění společné skladby můžeme nechat zaznít každý nástroj sám o sobě a uslyšet tak tóny původního souznění samostatně, tedy jako něco samo o sobě existujícího. Vyjdeme-li z tohoto zážitku, můžeme si snad učinit představu o tom, jak se elementární bytosti vzájemně pronikají a vytvářejí jednotu, přesto však zůstávají jednotlivými bytostmi. A tak může i člověk splynout s duchovní bytostí, kterou pak, později, prožívá již od sebe

odloučenou ve svém nitru jako obraznou představu či jako někoho, kdo k němu promlouvá.

Pokusila jsem se nyní uvědomit si a sdělit vám, jak je možné vnímat bytosti, které nejsou dostupné našim smyslům. Kdo si chce něco uvědomit, ten toho dosáhne jen díky jasnému myšlení. Kdo se však chce spřátelit s elementárními bytostmi, musí s nimi láskyplně zacházet, podílet se na jejich radosti i na jejich strádání zkrátka žít s nimi jako žijeme s kameny, rostlinami, zvířaty anebo lidmi. U neviditelných přátel je však nutné zas a znovu se zamýšlet nad způsobem, jak je vnímáme. Jen tak vyčistíme zrcadlo naší duše, aby pak mohlo jasně odrážet skutečnost a my snad nepropadli nějakému sebeklamu.

Všem, kteří právě společně se mnou zpytovali svou mysl, chtěla bych nyní vyprávět o zážitcích s elementárními bytostmi. Elementární bytosti touží po setkáních s lidmi, a tak se pokusím svým vyprávěním ukázat cestu do jejich světa.

PRCHAVÁ SETKÁNÍ

Jako dítě jsem si ráda hrávala se skřítky a elfy. Znala jsem je a rozuměla jsem jim. Fyzický, hmotný svět, jenž mne, slepě narozené dítě, obklopoval, mi museli otevřít rodiče a vychovatelé v systematickém názorném vyučování. Ten „jiný svět“, jak jsem jej nazývala, mi nemusel nikdo objasňovat. Tu a tam jsem o něm chtěla dospělým vyprávět, přivést je do svých zážitků. Dokud jsem byla ještě malá, trpělivě mi naslouchali a se vším radostně souhlasili. Později však - považovali to u většího dítěte za nutné - snažili se mi onen „jiný svět“ vymluvit. Vysvětlovali mi, že se musím naučit rozlišovat mezi tím, co je pravda, a tím, co si pouze představuji ve své fantazii. Aby mi doložili, že ten můj svět není pravdivý, říkali: „O skřítcích a elfech se v bibli nic nepíše. A věřit něčemu, co nestojí v bibli, je hřích.“

U mne to však nebyla víra, já jsem ty bytosti prožívala. A tak jsem začala strádat svým prvním životním problémem. Co jsem neviděla, musela jsem dospělým věřit, neboť oni přesně věděli, co je pravda a co ne. Co jsem ale sama vnímala, nestálo v Bibli a bylo to tedy hříchem - nesmělo se tomu věřit nebo to dokonce prožívat: to byl pro dítě skutečně velmi závažný rozpor.

Mí přátelé z „jiného světa“ byli stále ještě zde, avšak když jsme si spolu hráli, činila jsem tak pouze se špatným svědomím a často jsem se nutila k tomu, abych na ně zapoměla nebo abych je zapudila. A tak docházelo jen k prchavým setkáním, při nichž jsem nemohla uzavřít žádná opravdová přátelství s elementárními bytostmi. Aniž bych si to uvědomovala, naučila jsem se v tomto čase dvěma důležitým věcem. Zvykla jsem si nehovořit o svých vnitřních zážitcích a navíc, když jsem se od elementárních bytostí odvracela, učila jsem se soustředit se na něco jiného, tedy obrátit svou pozornost jiným směrem, což bylo pro mne velmi důležité. Bez tohoto výcviku vůle, který mi byl životem vnucen, byla bych pouhou hříčkou svých vnitřních zážitků a nemohla bych jim sama udávat směr.

PŘELOM

K přelomu došlo, když jsme v poslední třídě četli Goethova Fausta. Obrazy a postavy dramatu mě natolik uchvátily, že jsem se už dále nemohla bránit vlastnímu prožívání. Krátce nato jsem se - již jako studentka - zbavila náboženských pochybností a z nich pramenícího špatného svědomí. Na přednáškách o staroanglické literatuře jsem

poznala s přírodou spjaté křesťanství irských mnichů, které mi bylo velmi blízké. Cítila jsem se být osvobozena lidmi i duchem oné doby.

Bez břemene špatného svědomí vychutnávala jsem teď rodinné výlety. Když se ostatní kochali prostřednictvím svých očí krásou okolní krajiny, poznávala jsem díky mému vnitřnímu vnímání krásy, o kterých oni neměli ani tušení.

Jednou jsme seděli na palouku na okraji lesa. Bylo to v Alsasku. Z lesa se pomalu vynořil nějaký skřítek. Přišel až ke mně a prohlížel si mne udivenýma očima, které byly stále větší a větší. Svým vnitřním zrakem jsem si jej prohlížela také. „Ty mě vidíš?“ zeptal se. „Ano,“ řekla jsem. Zavrtěl nevěřícně hlavou, nějakou dobu stál neschopen slova, až posléze odešel zpět do lesa. Pochopila jsem: Také gnómové ztratili kontakt s námi lidmi. Je to tedy oboustranné; musíme si na sebe opět zvyknout.

Tehdy mi ještě nebylo jasné, jak to, že můžeme prožít elementární bytost jako by se pohybovala v prostoru. Domnívám se, že je to proto, že gnóma prožíváme jako obraz na nějakém určitém místě, protože se na to místo koncentruje. Lesního skřítka ke mně přilákalo mé vnitřní prožívání přírody. Já jsem to pak vnímala, jako by ke mně přicházel. Musel si ujasnit, co se to mezi ním a mnou odehrálo. Že se mnou zabýval, to jsem prožívala, jako by si mne prohlížel. Takto si můžeme vysvětlit naše obrazné zážitky a pověra, tedy falešná víra ve svět duchů sestávajících z jemné hmoty, nemůže při důkladném přemýšlení vlastně vůbec vzniknout.

Čím jistěji jsem se při kontaktu s elementárními bytostmi cítila, tím více jsem se těmto setkáním prostě poddávala, přijímala jsem je tak, jak se udála. Spontánní prožívání mi umožňovalo vytvořit si těsnější vztah k mým neviditelným přátelům. Na jednom rodinném výletě do Alp poblíž Bernu jsem se mohla seznámit se skřítkem Čvachtalem. Seděla jsem na břehu malého potůčku a naslouchala jeho šumění a šplouchání. Vtom zaznělo do zurčení vody něco, co připomínalo chrámovou hudbu. Zaznívalo to z neforemného, pozoruhodného potočního skřítky. Rázem jsem zpokorněla a s hlubokou úctou jsem se zaposlouchala do těch velebných tónů. Přemýšlela jsem, zda se takovéto bytosti také modlí. Vtom to v Čvachtalově břiše zaklokotalo, jako by se zasmál, a hudba se změnila na něco, co se dost podobalo valčíku. Takto mne škádlil a pohrával si s mými náladami. Díky němu vzniká tedy v šumění vody přírodní hudba, kterou lze vnímat pouze ve vlastním nitru.

Stále více jsem poznávala bohatství a mnohotvárnost světa elementárních bytostí. Našla jsem si mezi nimi řadu přátel i známých, s mnohými jsem se však mohla potkat jen letmo. Nikdy se mi nepoštěstilo, abych se natrvalo spřátelila s nějakým elfem nebo vodní žínkou, rusalkou, zato gnómové, jak se mi zdá, velmi touží po přátelství s člověkem.

Moc ráda bych se byla o své zážitky podělila s jinými lidmi, ale nešlo to. Nedařilo se mi popsat je tak, aby tomu ostatní opravdu porozuměli. Snad jedině v pohádkách lze elementární bytosti lidem přiblížit, dospělí je zde však neberou vážně. Jim se musí vše jasně vysvětlit, takže je nejprv třeba živé, obrazné postavy elementárních bytostí známé z pohádek okleštit, ořezat a obrousit, aby se vešly do mrtvého, intelektuálního schématu myšlení dospělých. Pohádkové obrazy ztrácejí svůj jas, stávají se z nich pouhé symboly a alegorie. Není snadné opět sjednotit odtržené světy elementárních bytostí a lidí.

PRVNÍ POMOCNÍK

Okouzující svět elementárních bytostí se mi odhaloval stále více a více. Mé zážitky s nimi byly čarokrásné a plné divů. Skrývaly v sobě však zároveň i určité nebezpečí. Začala jsem se cítit osaměle mezi lidmi, kteří nechtěli nic vědět o mých zkušenostech, a stále častěji jsem se právě proto utíkala ke svým přátelům z neviditelného světa, stále silnější bylo mé spojení s nimi.

Tehdy jsem uměla létat. Tak jsem říkala tomu, když jsem při plném vědomí opouštěla vlastní tělo a osvobozena od něj „vychutnávala“ jsem duchovní prožitky. Pravděpodobně jsou tyto výlety v ledasčem podobné opojení, kterého dnes mnozí mladí lidé dosahují s pomocí drog. Trefně to říká Jacques Lusseyran ve své knize Znovunalezené světlo, slepota může působit jako droga. Sklon k životu jen a pouze ve vlastním nitru se posiluje nepřítomností optických vjemů, a tak může mít slepý člověk potíže s udržení rovnováhy mezi tím, co je v něm, a tím, co je mimo něj. Když jsem „létala“, navštěvovala jsem obzvláště ráda víly a elfy: Jak se vznášejí, neustále se proměňujíce, vždy v pohybu, ze světla tkají nádherné, květům podobné přeludy. To vlnící se a v tónech znějící sálání, ta neustále se proměňující třpytivá hra dovede zmást i nadchnout. Zpočátku jsem se pouze oddávala údivu a požitku, namísto abych se zamyslela nad úlohou těchto bytostí. Všechno jejich konání má totiž svůj smysl a svůj cíl.

Mé létání, onen stav uvolnění a odpoutání, by se byl jistě stal mou zhoubou, kdyby se neobjevil pomocník právě ze světa elementárních bytostí: Kořenový mužiček.

Jako by ještě splýval s kořenem, který jsem našla poblíž Chartres, s kořenem pozoruhodného, gnóma připomínajícího tvaru. Držela jsem jej v dlaních, ohmatávala a cítila, jak se mi jeho sukovitá podoba stává blízkou. A z těch suků a boulí ke mně stále zřetelněji hovořil sám kořenový mužík, tak jako nyní občas osloví ona bytost z mé voskové figurky některého z mých návštěvníků. Já však chci vyprávět o onom sedmiletém dítěti, jež takovýmto způsobem prožilo své setkání s divým mužičkem. Kořenový skřítek byl tuhý a sukovitý jako kořen sám. A když prohovořil, nebylo to věru to příjemné a lehoučké vznášení se ve světě elfů. Znělo to drsně, stroze a nevrle. Ale právě to jsem potřebovala. Potřebovala jsem přistát na pevné zemi. „Nech toho poletování! Nejsi elf. Zapuť kořeny! My všichni máme své úkoly. Sloužíme Zemi. Zapamatuj si to!“ Takhle nějak na mne spustil. Těžko si dovedete představit, jak umí tihle sukovití tovaryši láteřit

Setkání s kořenovým mužičkem mne probudilo. Musela jsem uznat, že měl pravdu, a tak jsem tedy dělala to, co jsem se jako dítě naučila: Přestala jsem si těch nádherných světelných bytostí všímat. Tentokrát už to však nebylo z obav před příkázáními a zákazy dospělých, nýbrž z mé vlastní svobodné vůle. K Zemi, ke svým povinnostem zde jsem chtěla napřít své síly. Plna odvahy a důvěry vydala jsem se na cestu. Tehdy jsem ještě nevěděla, jak obtížná ta cesta vlastně bude.

Odložila jsem svá křídla, tak jak tomu kořenový mužík chtěl. Soustředila jsem se na všední každodenní život do té míry, že jsem ztratila možnost podnikat další, drogovému opojení podobné úlety. Začala jsem zkoumat své okolí pomocí těch smyslů, které mi zbyly, a zrovna tak vědomě a vážně jsem se teď oddávala vždy jen v určitých chvílích svým vnitřním prožitkům. Setkání s kořenovým mužičkem vděčím za mnoho.

On sám se stále více odpoutával od kořene. Nevím, zda tomu tak bylo jen v mém vnímání, či zda to opravdu učinil, poněvadž jeho kořen stále více vysychal. Mohla jsem se s ním nyní bavit i tehdy, když jsem kořen neměla u sebe. A když mě jednou jedno dítě o ten „legrační kořen, co vypadá jako nějaký mužiček“, poprosilo, poručil mi skřítek, abych mu jej dala.

Krátce nato se se mnou rozloučil. Co mi říci musel, to mi řekl, a já to pochopila. Svůj úkol splnil. Nemohla jsem se jej však zeptat, kam půjde. Na mé otázky mi odpovídal jen zřídka. Přesto jsem si dodala odvahu a zeptala jsem se ho, zda bych pro něj nemohla přece jen něco udělat. „Nezapomeň, že potřebuješ kořeny, a nechej mne v sobě žít," odvětil skřítek.

Snažila jsem se tedy zůstat stát nohama na pevné zemi. Nazývala jsem to „prokořeněním“, a bylo to velice, velice obtížné. Stalo se to pro mne úkolem na celý život. Při rozhovorech s kořenovým mužíkem jsem pochopila, že vše, s čím se v životě setkáváme, je naším úkolem. S každým nahlédnutím do duchovního světa roste naše spoluzodpovědnost za to, co se na Zemi stane. A tak jsem ztratila křídla a pocítila jsem tíhu břemene, které musím nést, pocítila jsem svou nemohoucnost. V takovýchto zážitcích žije v mém nitru kořenový mužík dále tak jak si to přál, drsný, tvrdý, probouzející. Žije ale také v mých voskových figurkách a pohádkách, které jsou výrazem závažnosti takových setkání. Všemi svými tvůrčími pokusy bych chtěla poukázat na společné poslání lidí a elementárních bytostí, na náš společný úkol, kterým je služba Zemi.

Přeložil Radomil Hradil